

ens kartläggningar av textilimportens omfattning och sammansättning samt de regleringar den omfattades av kommer inte att åldras, vilket är positivt för dess värde som referensverk. Dock är det recensentens uppfattning att det inte hör till avhandlingens mer minnesvärda bidrag att specifikt besvara hur just den ekonomiska politikens förändringar, var för sig och i förhållande till andra faktorer, inverkade på importen.

Magnus Bohman

Magnus Bohman, *Bonden, bygden och bördigheten: produktionsmönster och utvecklingsvägar under jordbruksomvandlingen i Skåne ca 1700–1870*, Lund Studies in Economic History 52 (Lund: Ekonomihögskolan, 2010). 221 s.

Denna doktorsavhandling undersöker det skånska jordbrukets produktion, markanvändning och utveckling under den agrara revolutionen utifrån enheternas naturliga förutsättningar. En anledning är att internationell forskning på området omvärderat synsättet att tillväxten inom jordbruket i första hand skapades på de kapitalintensiva storjordbruken och under senare år har de mindre bondejordbrukens betydelse uppmärksammats i såväl svensk som internationell forskning på området. För att undersöka naturliga förutsättningar delas Skåne upp i slättbygd, risbygd och skogsbygd där slättbygden representeras av bördig åker med hög andel spannmålsproduktion, risbygden hade idealt en mer utpräglad djurhållning med betes- och ängsmarker och skogsbygden där odling skedde i svedjor och djuren betade i skogen. Här var det även vanligare med skogsprodukter som timmer, kol, tjära och beck samt pottaska. Förutom denna relativt grova karaktärisering läggs även en tiogradig skala för jordkvalitet på de olika gårdarna som byggs på sentida bedömningar.

Den empiriska utgångspunkten för studien är Skånes agrarhistoriska databas registrerad vid Ekonomisk-historiska institutionen, Lunds universitet. Här finns produktionsstatistik från drygt 2 000 mantallsatta gårdar i 34 socknar som baseras på prästtiondelängder under perioden 1702–1881. Uppgifterna som ryms i databasen är tämligen detaljerade med uppgifter om den årliga produktionen av olika slags grödor, dock ej potatis som inte omfattades av prästtiondet och därför uppskattas som procentuellt påslag på gårdarnas vegetabilieproduktion. Till detta kommer årliga uppgifter om djuraveln. Med hjälp av en uppdelning av Skåne i etnografiska bygder från 1928 karaktäriseras socknarna i databasen utifrån vilken slags bygd de är belägna i liksom bördigheten vid gårdarna. Den grundläggande tanken här är att jordens beskaffenhet påverkade produktionsmönster liksom proportionerna mellan vegetabilie- och animalieproduktion.

Med denna relativt avancerade empiriska apparat presenterad är det så dags att ge sig i kast med undersökningens resultat. För det första konstateras att vegetabilieproduktionen ökade generellt, men att produktionen var högre i slättbygden liksom ökningstakten med en fördubbling under 1700-talet och starkt accelererande ökningstakt från 1800-talets början. I ris- och skogsbygderna kan en motsvarande accelererande ökningstakt snarare skönjas först från 1830-talet. När det gäller spannmålsproduktionen bekräftar studien tidigare resultat som pekar mot en ökande havreproduktion från 1820-talet till 1850-talet. Särskilt intressant är att havrets andel var större i risbygden jämfört med slätt- och skogsbygderna liksom att potatisodlingens omfattning var likartad i de olika bygdetyperna fram till 1820 då den dock ökade kraftigt och fick sin största utbredning i ris- och skogsbygder, i synnerhet i sistnämnda områden där jordmänen var sämre. Generellt blev vegetabilieproduktionen mer diversifierad i ris- och skogsbygderna jämfört med den mer specialiserade spannmålsproduk-

tionen i slättbygden. En annan observation var att djurhållningen generellt stagnerade över tid, med andra ord en tilltagande vegetabilisering. Observationen kan ses som en ledtråd angående den så kallade nyodlingens dilemma, det vill säga resonemanget att en ökande åkerareal ledde till brist på ängsmarker och därmed på djur som var viktiga för gödseltillgången och som muskelkraft som i sin tur främjade möjligheterna att öka vegetabilieproduktionen. Strategier för att komma till rätta med detta problem anges också i tre fallstudier med utgångspunkt i tre byar från slättbygd (Lilla Harrie), risbygd (Östra Hemmestorp) respektive skogsbygd (Billinge).

När det gäller djurhållningen konstateras att den var mindre utvecklad på slättbygden än i ris- och skogsbygder och där inte heller mer inriktad på arbetsdjur som hästar och oxar. En annan tendens var att bördigheten verkar ha spelat mindre roll för produktionen under 1700-talet, men kom att få allt större betydelse under 1800-talet. Sammantaget konstateras att vegetabiliseringen tog sig olika uttryck i de olika bygdetyperna. På slättbygden var det huvudsakligen spannmål som odlades medan produktionen i ris- och skogsbygder var mer diversifierad. Skiftena innebar att produktionsinriktningen individualiserades och bördigheten fick större betydelse för gårdarnas produktionsinriktning än tidigare.

Generellt visar Bohmans undersökning att det svenska jordbrukets omvandling under 1700- och 1800-talen var en del av en europeisk process och hade likheter med denna. Som förklaringar till de olika observerade förändringarna återopas ofta det tidiga 1800-talets skiftesförordningar liksom utvecklingen av regionala marknader och hävandet av exportförbudet på spannmål i mitten av 1820-talet. Detta och mycket annat av resultaten förklaras alltså på gängse sätt och huvudintrycket är att Bohmans undersökning i stora stycken bekräftar det vi redan visste om den agrara revolutionens processer.

Avhandlingens styrka ligger alltså i att användningen av en ny typ av källmaterial, prästiondelängder, som i kombination med bedömningar av olika jordbruksenheters naturliga förutsättningar som bördighet, till stora delar bekräftar bilden av den agrara revolutionen. Representativiteten i databasen hade möjligen kunnat diskuteras utförligare eftersom de 34 socknarna endast utgör en liten del av Skåne och dessutom är relativt ojämnt fördelade med vissa härader väl representerade medan flera viktiga härader helt saknar socknar i databasen. Men sådana anmärkningar förtar inte på något sätt huvudintrycket av en gedigen studie om naturliga förutsättningar och ändrade produktionsförhållanden under en omvälvande period i lantbrukshistorien.

Thomas Kaiserfeld

Anna Gustafsson, *Pamfletter!: en diskursiv praktik och dess strategier i tidig svensk politisk offentlighet*, Lundastudier i nordisk språkvetenskap A66 (Lund: Språk- och litteraturcentrum, 2009). 267 s.

I en akademisk avhandling i nordiska språk, framlagd vid Lunds universitet 2009, har Anna Gustafsson studerat politiska pamfletter från två tidpunkter i svensk historia: 1769 och 1809–1810. Det handlar om två tillfällen då den offentliga debatten i pamflettform var särskilt intensiv och då skribenterna nyligen fått utökad frihet att uttrycka sina åsikter i skrift. Varande en avhandling i språkvetenskap har Gustafssons studie till syfte att undersöka det politiska språket i pamfletterna. Hon fokuserar på diskursiva strategier och särskilt på strategier för legitimering respektive delegitimering. Tyngdpunkten ligger på undersökningen av det äldre materialet, medan pamfletterna från 1809–1810 främst studeras utifrån frågeställningar om hur de liknar respektive skil-